

# Sosyal Bilimlerdeki 'Sosyal'

## Giriş

Sosyal bilimler çalışmaları, karmaşıklaşan ve hızla değişen bir dünyada bir şeyleri nasıl ürettiğimizi, kendimizi nasıl yönettiğimizi, birbirimizle iletişime geçiş biçimimizi, çevremizde olup bitenleri anlayış şeklimizi ve sosyal ilişki ve süreçlerin düzenlenmesinde karşılaştığımız sorunları nasıl çözeceğimizi inceler. Bu çalışma, sosyal bilimlerin derinlere inen kültürel varsayımlara sahip olduğuna dair hem temel bilgiler verir, hem de felsefi düşünce ile sosyal bilimlerde kullanılan araştırma yöntemlerinin arasındaki önemli ilişkiyi ortaya koyar.

### Dersten beklentiler

Bu üniteyi bitirdiğinizde aşağıdakileri yapabilmemiz gerekir:

- toplumsal olayları neden ve nasıl çalıştığımızı tanımlayabilmek;
- kuramın karmaşık kanıtlarla baş edebilmek için bize nasıl yardımcı olduğunu anlatabilmek;
- en uygun kuramlardan örnekler verebilmek;
- bunu başarabilmek için gereken kavramları tanımak;
- hipotezlerin nasıl kurulduğunu anlatabilmek;
- delillerimiz ve görüşlerimizin nasıl daha anlamlı olabileceğini özetlemek.

## 1 Sosyal bilimler felsefesi bize neler sunar?

Neden sosyal bilimler felsefesi çalışmalı? Bu soruya yanıt vermeden önce bir çok ön soruyu cevaplamak gerekir:

- Neden sosyal olguları çalışırız?
- Sosyal olguları nasıl çalışırız?
- Karmaşık delillerle uğraştığımızda kuram nasıl işimize yarar?
- Hangi kuram çalışmamız için en uygundur?
- Elimizdeki amaca en yararlı kavramlar hangileridir?
- Nasıl hipotez kurarız?
- Görüş ve kanıtlarımızı akla yakın kılan nedir?

Kısaca, sosyal araştırma, pek çok seçeneği beraberinde getirir

ve bu seçeneklerden hangilerinin bizim araştırmamız için en iyisi olduğuna karar verebilmek için bazı ölçütler kullanmamız gerekir. İşte sosyal bilimler felsefesinin bizlere sunduğu, karmaşık ve zor seçimleri yaparken bize yardımcı olmasıdır. Ancak sosyal bilimlerin tekerlekten sonra yapılmış en büyük buluş olduğunu ve araştırmamızı yaparken, karşınıza çıkan her derde deva olacağını düşünmeye başlamadan önce göz ardı etmememiz gereken bir başka konu bulunmaktadır. Sosyal bilimler felsefesi, çatışan pek çok ölçüt ve standart içerir. Bunlar, yukarıda sözü geçen seçimleri anlamakta ve değerlendirmek için farklı yollar önerir. Bilimsel bilginin kurallarının ve ölçütlerinin çeşitliliği, hem sosyal bilimler hem de doğa bilimlerinde yapılan araştırmaların çeşitliliğinin bir sonucudur. Sosyal bilimler felsefesi, ilişkili olduğu sosyal araştırma alanlarının içinde barındırdığı anlaşmazlıklardan payını almıştır. Bu bağlamda, sosyal bilimler felsefesi sosyal araştırmaların yanıtlamaya çalıştığı sorulara farklı yaklaşımlar getirmeyi hedeflemektedir.

Araştırmamızda ne başarmayı umduğunuz çok önemlidir. Nesnel bilgiye mi ulaşmak istiyorsunuz? Güvenilir ve geçerli veri mi toplamak istiyorsunuz? Araştırmamızı geniş bir kitle ile mi paylaşmayı hedefliyorsunuz, yoksa daha belirli bir topluluğu mu hedefliyorsunuz? Bu gibi sorulara verdiğiniz cevaplar, sosyal bilimler felsefesi içinde hangi yaklaşımın sizin araştırma stratejinize daha çok uyduğunu anlamakta yardımcı olacaktır. Bu ders, işte yukarıda sözü geçen çeşitli seçenekleri ele almaktadır. Ana amaç, sosyal araştırma yaparken karşınıza çıkabilecek sorunların tanıtılmasıdır. Bu ders, ele alınacak soruları yanıtlamaktan ziyade sosyal araştırmacıların sorması gereken soruları ve tartışmaları ortaya koymaktadır. Toplumlar değiştikçe ve toplumsal sorunlar yeniden tanımlandıkça, sosyal bilimler de değişime ayak uydurabilmelidir ki, etkili kalabilsin.

Şimdi bu soruları unutmadan dersimizin içeriğine bakalım. Bu giriş bölümünden sonra üç ayrı bölüm ile devam edeceğiz:

- 2. Bölüm, sosyal bilimcilerin çevremizde olup bitenleri anlamakta ve açıklamakta karşılaştıkları sorunları tartışmaktadır. Sosyal bilimciler olarak, değişen ve karmaşık bir dünya ile karşı karşıya bulunmaktayız. Bu durum, sosyal

bilimler araştırmacılarının kuramsal araçlarının ve varsayımlarının, karşı karşıya buldukları işlere uygun olmasını gerektirir.

- 3. Bölüm'de sosyal bilimlere 'durumsal uygulama' olarak bakıyoruz, yani sosyal bilimlerin, anlayıp açıklamaya çalıştığı toplumsal ilişkiler ile bütünlüş olduğunu kabul ediyoruz. Böylece durumsal etmenlerin araştırmanın yapılışını nasıl etkilediğini değerlendirebiliyoruz. Bu noktada, durumsal olmanın iki yönünü ortaya koymak gerekir: **sosyal konumlandırılmışlık** (belli bir kültürün kendi farklılaştırıcı değer ve tartışmaları bağlamında) ve **tarihsel konumlandırılmışlık** (belli bir düşünce geleneği bağlamında). Sosyal bilimleri durumsal bir uygulama olarak anlamak, bu ders boyunca üzerinde duracağımız bir temadır. Bu tema işığında, sosyal bilimler felsefesine değerlik yaklaşımların nasıl ortaya çıktığını anlatacağız. Burada özellikle de bu farklı yaklaşımların, bilginin doğasına ve bilimsel yöntemin kurallarına dair birbirlerinden nasıl ayrıştıklarını ele alacağız.
- 4. Bölüm, değerismekte olan sosyal dünya ile (ki hepimiz her gün bu değerimle başa çıkmaya çalışırız), sosyal bilimlerde kullanılan kavramlar ve kuramsal çerçevelerin gelişimi arasındaki ilişkiye dikkati çekmektedir. Amaç, sosyal bilimcilerin anlamaya çalıştığı ilişkiler ve süreçlerin içerisindeki insan etmeni ile bilimsel bilgi arasındaki kopukluğun nasıl bağdaştırılabileceğini anlamaya çalışmaktır. Bunu yaparken özellikle de sosyal bilimlerin, ürettiği fikir ve delilleri toplumun her kesiminden insanlara iletebilmesi için farklı yollar bulması gerektiğini söyleyen Alfred Schütz'ün görüşlerinden faydalanıyoruz.

**Durumsal Bilgi** – belli bir kültürün tarihsel gelişimi içinde konumlanmış sosyal bilgi türüdür. Bilimsel bilgi de, bu bağlamda bir istisna değerildir.

Sosyal bilimcilerin bilgisi ile günlük hayat arasındaki ilişki, sosyal araştırmaların ne derecede bağımsız olmaya çalışması gerektiği konusunda soru işaretleri doğurmaktadır.

Araştırmacı ile çalıştığı nesne arasındaki ilişki, bir noktada, araştırmacının çalıştığı nesneye buyurgan bir tavırla hükmetmesi yerine, sözkonusu nesne ile yaptığı karşılıklı bir konuşma haline gelir. Bu bağlamda, sosyal bilim uygulamaları

sadece sosyal dünyayı nasıl çalıştıığımızla ilgili yeni seçenekler yaratmakla kalmaz, aynı zamanda bize insanlığa dair daha geniş bir bilgi ve tecrübe birikiminden yararlanma fırsatı da sunar. Şekil 1 bu dersin üç ana temasını göstermektedir.



Şekil 1: Ünite içeriğini takip.

Bu ünite, güncel sosyal bilimler ve günlük hayatla bağlantılı olarak 'bilim' ne demektir araştırmaya başlamaktadır. Bilimsel bilgi, genellikle **nesnel bilgi** olarak tanımlanır. Bu da bilginin bir şeyin gerçek açıklaması olması ve bilimsel açıklamaların evrensel uygulanabilirliği olması yani her durumda gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Bilginin evrensel olmasının yanı sıra, nesnel olduğu da düşünülüyorsa, kişilerin belli durumlardaki öznel deneyimlerinden bağımsız olduğu varsayılabilir. Bu durumda, nesnel bilgi, herhangi bir zaman diliminde çalışılmakta olan nesneden bağımsız olur. O zaman sözkonusu nesnelere daha genel bir bilimsel kanunun veya nedensel sürecin göstergeleri ya da örnekleri olarak muamele görmektedir.

**Nesnel bilgi**, kapsamı açısından evrenseldir ve öznel deneyimlerden bağımsızdır.

Bu üniteyi takip ederken, toplumsal ilişki ve süreçlere bilimsel olarak yaklaşmanın ne demek olduğunu çok iyi düşünmeniz gerekir. Özellikle, nesnel bilgi üretmeye çalışmanın mümkün ve cazip olup olmadığı konusunu düşünün. Aynı zamanda

sosyal bilimlerin, araştırmalarda kullanılan kavramları, çalışmaya konu olan insanların yaşadıkları deneyimlere bağlantılamaya çalışmak için bilinçli bir çaba göstermesine gerek var mıdır, bunu da değerlendirmenizi tavsiye ederiz.

## 2 Sosyal bilimlerde karşılaşılacak zorlukların üstesinden gelmek

### 2.1 Değişimden kaynaklanan zorluklar

Çok karmaşık ve hızla değişen bir dünyada yaşamaktayız. Sosyal bilimler kendiliğinden oluşmaz: sosyal bilimler çalışmaları, doğası gereği, insan olarak önem verdiğimiz konuları ele alır. Örneğin, bir Şeyleri nasıl üretiriz, birbirimizle nasıl iletişim kurarız, kendimizi nasıl yönetiriz, değişen çevremizi nasıl anlar ve sosyal ilişki ile süreçlerin düzenlenmesi sırasında ortaya çıkan sorunları nasıl zeriz? Sosyal bilimler, işte tüm bu sorunların üstesinden gelmek için yollar önerir. Ancak, ürettiğimiz, iletişim kurduğumuz, düzenlemeler yaptığımız vb. konular çok çeşitlidir ve bunların herbiri de zaman içinde değişime uğramaktadır. Sosyal bilimciler, işte bu değişiklikler için ikna edici açıklamalar getirmek durumundadır ve sosyal bilimcilerin her bir değişim için de uygun tepkiler geliştirmeye çalışmaları gerekmektedir. Bunları yapabilmek için halihazırda varolan pek çok kuram ve yöntemi kullanmamız gerekir. Kısaca, sosyal varoluşu bir lde de olsa başarıyla çalışabilmek için bir takım sorunları ve bunlara verilecek tepkileri saptayabilmek gerekir.

Günümüzde, sosyal bilimleri geniş bir bilgi birikimi ve bazen de pratik bir rehber olarak düşünmek geçmişe oranla zorlaşmıştır. Değerlendirmelerde geleneksel nesnelere olarak çalışılan kurum ve sosyal süreçler (rneğin, devlet, milli ekonomi, insanın kişiliği, evre ve toplumlar) ya zaten değiştiler ya da günümüzde köklü bir değişim sürecinden gemekteler. Bazen de, bu nesnelere yerine yenileri gelmekte ve tabii bu yeni nesnelere araştırmak için yeni yöntemler ortaya çıkmaktadır. Bu durumun yarattığı sorunları anlamak için birbiriyle alakalı  sürece bakabiliriz: küreselleşme, çevresel değişim ve iletişim devrimi.

- Küreselleşmenin kesin nitelikleri ve boyutları hala tartışmaya

açıktır. Kuruluşlar, akademisyenler, siyasi hareketler gibi yapılar arasında yaygınlaşan ağların varlığı ulusal sınırların dışına taşmış gözükmemektedir. Ulusal ortamlara odaklı ve insanların yaşam alanlarını daha geniş bir bakış açısıyla irdelenecek kavramların kullanılmasıyla bu gelişmeleri açıklamak mümkün olmayacaktır.

- Genelde sosyal ve fiziksel çevrelerin arasındaki ilişki pek anlaşılmadığından çevresel değişimleri anlamak iyice zorlaşmaktadır. Küresel ısınmadan tutun da ozon tabakasının delinmesi ve asit yağmurunun yol açtığı kirlenmeye varana kadar ortaya yeni çıkan sorunlar, sosyal bilimcilerin yeni disiplinler-arası bağlantılar kurmalarına ve doğa bilimlerinin çevresel sorunları çalışmaya ne ölçüde katkı sağladığını sorgulamalarına yol açmıştır. İlaveten, çevre ahlakı, bazı sosyal bilimcileri doğal yaşama daha yararlı tavırların neler olabileceğini düşünmeye teşvik etmiştir.
- Haberleşme alanındaki büyük değişimler (İnternet, interaktif televizyon, elektronik bilgi ve uluslar-ötesi medya kuruluşlarının kullandığı uydu teknolojileri ve bunların tek bir devlet tarafından kontrol edilememeleri), küresel etkileri sebebiyle çok önemlidirler. Ayrıca bunlar, geniş mesafelere rağmen iletişimin açık kalmasını sağlamalarının yanı sıra, bizi, teknoloji, dil ve sosyal ilişkiler arasındaki ilişki üzerine düşünmeye ittikleri için de son derece etkilidirler.

Bu üç süreç hiç şüphesiz birbirleriyle bağlantılıdır. Öyle ki, küreselleşmeyi, küresel haberleşme ve çevresel sorunları hesaba katmadan anlamak olası değildir. Bu üç örnek, çalışılması gereken yeni konuları tanımlarken sosyal bilimlerin karşılaştığı pek çok sorundan bir kaçıdır.

## 2.2 Yöntemsel zorluklar

Sosyal bilimlerin karşı karşıya geldiği yöntemsel zorluklar, nasıl araştırma yapılması gerektiğine ve nasıl bir araştırmacı tavrının daha uygun olduğuna dair bazı sorular sormakla en iyi şekilde anlaşılabilir.

- Sosyal bilimciler, doğa bilimciler tarafından geliştirilmiş olan varsayım ve yöntemleri mi kullanmalı, yoksa kendi

varsayım ve yöntemlerini mi geliştirmelidirler?

- Sosyal bilimlerde, çalıştığımız kişi, toplum, ekonomi, ideoloji ya da demokrasi gibi nesnelere gerçekte varlar mı, yoksa bunlar bizim var olduğuna inanageldiğimiz kendi yaratımlarımız mıdır?
- Sosyal yaşam, x, y ile ilişkilidir ya da y'nin sebebidir şeklinde özetlenebilecek basitleştirilmiş ilişki önermelerine indirgenebilir mi? Yoksa gündelik sosyal ilişkiler bu yaklaşımdan daha karmaşık mıdır?
- Sosyal bilimcilerin pek çok benzer durumu açıklama gücüne sahip genelleyici açıklamalar yapma isteğiyle tek bir durumun karmaşıklığını anlama çabaları arasındaki uçurum giderilebilir mi?

Bu derste bu tarz soru ve sorunları ortaya koyacak, bunların önemini anlayacak ve sorularımıza kesin cevaplar bulmaya çalışmakla daha az ilgileneceğiz. Tüm bu sorular, birbirleriyle yakından ilişkilidirler ve sosyal ilişkilerin bilimsel çalışılmasıyla ilgili bir sorundan kaynaklanmaktadır. Doğa bilimlerinde analiz nesnelere (örneğin, atomlar, DNA, ormanlar, dağlar ya da gezegenler) araştırmacıdan tamamen bağımsız olduğu varsayımı yapılır. Şimdilik bu varsayımı sorgulamayacağız ancak bu varsayımın insanların çalışılması açısından yansımalarına bakacağız. Analiz nesnelere araştırmacıdan bağımsız kabul etmek sosyal bilimlerde sorunlu bir yaklaşımdır. Örneğin, aile, eğitim ya da kültür konularını çalıştığımızda, çalıştığımız bu nesnelere birer parçasıyızdır çünkü bunlar ile yaşar, düşünür ve iletişim kurarız. Sosyal bilimler, insanların kendileri ve içinde yaşadıkları toplum ile ilgili açıklamalar yaratırken bir taraftan o toplumun içinde yaşıyor olmalarının getirdiği sorunlarla baş etmek zorundadır. Sosyal bilimciler, kuramlarını ve bulgularını düşünür ve tanımlarlarken içinde yaşadıkları ve bir parçası oldukları toplum tarafından anlamlandırılan kelime, benzeşim ve eğretilmeleri kullanırlar. Yani sosyal bilimciler analizini yaptıkları nesnenin bir parçasıdır.

Bu sorunlar, doğa bilimciler gibi çalışmasının nesnesinden bağımsız kalarak onu incelemek isteyen sosyal bilimciler için önemlidir. Her ne kadar sosyal bilimciler, çalıştıkları nesnelere bağımsız olmaya uğraşsalar da, nesneden

tamamen ayrışamazlar. Bir kaya ya da ağacı çalıştığımızda, bu araştırma nesnelere bir parçası olmamamıza rağmen onları etkileme gücüne sahibiz. Bu sorunsala **özne-nesne sorunu** diyoruz. Geleneksel olarak, araştırmacı özne, çalışmaya konu olan ise nesne olarak görülür ancak sosyal bilimlerde biz elde etmeye çalıştığımız bilginin hem özne hem de nesnesiyizdir. Toplumsal hayatı çalıştığımızda aslında kendimizi çalışırız. Bu sebeple, hergün yaşadığımız deneyimlerimizden yola çıkarak delil toplamamız gerekir. Ya günlük deneyimlerimizi yeterince bilimsel bulmayarak ve nesnel **bilimsel kanun**lara uygun görmeyerek gözardı ederiz ya da farkındalık içinde bu deneyimleri kucaklar ve bunları sosyal varoluşun aksi taktirde gözden kaçacak kısımları hakkında fikir sahibi olmak için en verimli şekilde kullanabiliriz. Sosyal kurumları ve kültürel oluşumları çalışırken esasen kendimizi çalışmaktayız ve sosyal bilimler uygulamaları bunu kabul etmelidir.

**Özne-nesne sorunu** bir problemdir çünkü bu sorun sosyal bilimcilerin insanları değişik yollar kullanarak çalıştıklarını ifade eder. Özne-nesne sorunu kavramı, araştırmacı ile çalıştığı şeylerin arasındaki ilişkiye dikkati çekmeyi amaçlar. Ayrıca sosyal bilimler ile doğa bilimleri arasındaki çok önemli farkları da gün yüzüne çıkarır.

**Bilimsel kanunlar** Bilimsel kanunların geliştirilmesi, bilimsel uygulamaların en önemli amacıdır, ancak herşeyde olduğu gibi bilimsel kanunun ne olduğuna dair anlaşmazlıklar da alanda sorun yaratmaktadır.

Bu tarz sorunlar, özellikle çok yakından tanıdığımız kurumları çalıştığımız zaman daha ciddi hale gelmektedir. Düşünün ki, aileyi araştırma nesneniz olarak çalışıyorsunuz, bizim sadece ikisini ele alacağımız pek çok araştırma seçeneği ile karşı karşıya geleceksiniz:

- Aileyi nasıl tanımlarsınız?
- Aile ile ilgili tam olarak ne çalışmak istiyorsunuz?

Ailenin ne şekilde tanımlanabileceğine ve aile ile ilgili herhangi bir konuyu hangi araştırma yöntemini kullanarak en iyi şekilde çalışmak gerektiğine dair yaşanan problemler, özne-nesne sorununu özetlememize imkan verir. Aile hayatı üzerine 20. yüzyılın ortalarında yapılmış olan çalışmalar, çekirdek ailenin



temel analiz birimi olması gerektiğini varsaymaktaydı (ki bu anlayışa göre, çekirdek aile farklı cinsiyetlere sahip bir ebeveyn ve onların çocuklarından oluşmaktaydı). Bu alanda çalışan pek çok sosyal araştırmacı, analiz nesnelere, kendi aile hayatlarındaki deneyimlerinden yola çıkarak tanımladılar. Bunu yaparken kendi ölçütlerine uymayan aile hayatı çeşitleri anormal olarak tanımlandı ve toplumsal sorun sınıflandırması altında incelendi. Bu tarz bir ayırım o süreçte Batı'da yaşanan ahlaki ve kültürel söylemler ile de örtüşmekteydi. Günümüz araştırmacıları ise, daha geniş bir aile kavramı ile çalışmakta (tek ebeveyn, homoseksüel aileler vb.) ve 1950 ile 60'larda ortaya çıkan aile kavramında oluşan değişiklikleri hesaba katmaktadırlar. Her sosyal araştırmacı bir sosyalleşme sürecinden geçtiğinden, analiz nesnelere 'evliliğe dair roller' ya da 'kardeş rekabeti' olarak tanımladıklarında bu kavramların öznel ve kişisel bir boyutu da bulunur. Kullanılan dilin bile kaçınılmaz bir sembolik içeriği vardır.

O zaman sosyal araştırmacılar aileyi çeşitli şekillerde değerlendirmektedirler. Bazılarına göre aile güçlü ve sabit bir sosyal düzenin temelidir, ki ailenin işlevlerini çalışan bazı sosyoloji branşlarında bu böyledir. Başka araştırmacılara göre ise, aile hem kişilik gelişimini bozabilen, hem de toplum içinde güç ilişkileri doğuran bir düzendir. Bu yaklaşım, Kate Millet'in (1970) Cinsiyet Politikası isimli feminist eserinde ve radikal psikoanalistlerden R.D. Laing'de kendini gösterir. Bölünmüş Kişi (1960) adlı eserinde, Laing şizofreninin bir sebebi olarak ihtilafli aile ilişkilerini gösterir. Çalıştığı olay incelemelerinde Laing, ebeveynleri arasındaki çatışmaları 'içselleştiren' çocukların ileriki hayatlarında akıl hastalığı yaşama ihtimallerinin arttığını keşfetmiştir. Laing'in bu ilişkiyi nasıl bulduğunu da anlamakta fayda var. Laing çocukken kendi aile çevresinde de bu tarz çatışmalı ilişkiler deneyimledi. Bu ilişkiler daha sonra Laing'in hem çalışacağı konuyu seçmesinde hem de savını oluşturmasında etkili olmuş olabilir. Bu tarz kişisel deneyimler, çatışmalı ilişkilere dair Laing'e eşsiz bir yaklaşım sağlamış olabilir. Ancak aynı zamanda kişisel deneyimleri Laing'in şizofreninin ortaya çıkmasına dair başka açıklamaları fazlasıyla sınırlandırmasına da sebep olmuş olabilir. Bu, sosyal bilimlerin öznel deneyimlerden soyutlanamayacağı ve soyutlanmaması gerektiğine dair önemli bir örnektir. Bilimsel

kavramların ve sosyal ilişkilerin inşası arasındaki ilişkiyi kabullenmek insanın varoluşunu daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Kişisel deneyimler ve sosyal kurumlara katılım, sosyal bilimler uygulamalarını her zaman etkilemektedir.

Kamuoyu tarafından çok tartışılan konularda çalışmak isteyebilirsiniz. Üstelik, araştırma teknikleri konusunda da pek çok seçeneğe ve vermeniz gereken karara sahiptir. Bu seçenekler, araştırmanızın sonucunu da önemli ölçüde değiştirecektir. Örneğin, pek çok aileden standartlaştırılmış bazı sorulara cevap vermelerini isterseniz, bir grubu diğeri ile karşılaştırmanız mümkün olacaktır. Öte yandan, zaman ayırıp daha az sayıda aile ile çalışıp her biriyle daha çok vakit geçirirseniz aile hayatlarıyla ilgili daha ayrıntılı bilgi elde edebilirsiniz. Ancak elde ettiğiniz bu bilgileri başka ailelere genellemekte güçlük çekebilirsiniz. Bu karar ve seçenekler, ne çalışmak istediğimize ve onu nasıl çalışacağımıza karar verdiğimiz **buluş bağlamı** ile, topladığımız verileri yorumladığımız ve sosyal süreçleri anlattığımız **doğrulama bağlamını** birbirinden ayırmanın gerçekte ne kadar zor olduğunu ortaya koymaktadır.

**Buluş bağlamı** Bu bağlam, dikkate ve araştırılmaya değer problemlerin bulunup tanımlanması ile ilgilidir. Bunların bulunması pek çok etmenin sonucudur. Bunlara örnek olarak varolan bilgiye uymayan durumların ortaya çıkması, literatürde boşlukların keşfedilmesi, araştırmaya dahil olan topluluk ve kurumların değerleri verilebilir.

**Doğrulama bağlamı** Bu bağlam, araştırmanın hayata geçirilmesi, verilerin toplanması, fikir ve hipotezleri test etme ve yorumlama ile toplanmış kanıtları yorumlama, uygulama ve değerlendirme ile ilgilidir. Uygulamada, araştırma yaşanan bir eylem olduğundan buluş bağlamı ile doğrulama bağlamını birbirinden ayırmak genellikle kolay değildir.

## 2.3 Terim kullanımından kaynaklanan zorluklar

Muhtemelen, bu alanda karşılaşılabilecek en büyük zorluk, karşınıza çıkacak olan terim ve kavramların hepsini öğrenme gerekliliğidir, ki bazıları için 'felsefe' ve 'bilim' kelimeleri dahi itici olabilir. Bu üniteyi okurken, daha önce de öğrendiğiniz

'izm'ler ile 'oloji'ler ve terimlerle karşılaşabilirsiniz. Bu terimleri sosyal dünyanın yapılışı ve bu yapılışın nasıl çalışacağına dair en uygun yöntemler hakkında varsayım ve fikirler toplamada bir kestirme yol olarak düşünmek gerekir. Aynı varsayımları tekrar tekrar gündeme getirmek yerine, bu kestirme yolları kullanmak daha iyi gözükebilir ancak kestirmelere fazla bağımlı olmamaya da dikkat etmemiz gerekir. Bir takım yöntemsel kurallara körü körüne bağlı kalırken çok katı olabiliriz. Sözkonusu kavramların bazıları o kadar uzun süredir kullanılmaktadırlar ki, bazıları neredeyse bir din gibi algılanırlar – doğrulukları sorgulanmaz. Sosyal bilimciler olarak beklenmeyen olgularla karşılaşacaksınız ve geleneksel açıklamalar olguya mantıklı bir açıklama getirmekten uzak olacak. Böyle durumlarda varolan kuramsal varsayımlarınızı ve araştırma yöntemlerinizi gözden geçirmeniz ve en temel varsayımlarınızın bile yeniden değerlendirilmesi gerektiğine karar vermeniz gerekebilir.

Özel bir terminoloji ile dilin kullanılması sosyal bilimler çalışan herhangi biri için önemli bir sorun yaratabilir. Son yüz yıldır, her sosyal bilim disiplini, kendine alan yaratmış, kendi analiz nesnesini tanımlamış ve kendi alanında çalışanlar ya da çalışmayı umanların kullanacağı kavram ve referanslar geliştirmiştir. Pek çok ana kavram üzerinde anlaşmazlıklar bulunmaktadır; zaten bu üniteyi takip ederken bilimin kendisinin nasıl tartışmalı bir kavram olduğunu ve sosyal bilimler felsefesindeki değişik yaklaşımlara göre nasıl farklı algılandığını göreceksiniz. İlaveten, sıkça kullanılan bazı kavramlar, örneğin, deneyim, nedensellik, kuram, model ve bilimsel yöntem her sosyal bilim disiplininde farklı anlama gelebilir. Ayrıca bu kavramlar günlük hayatta kullandığımızdan da farklı anlamlara gelebilir. Sosyal bilimlerle uğraşan herkes, bir noktada bu sorunun farkına varır ve çoğumuz hala da bu sorunla uğraşmaktayız. Bütün bu sorunlara rağmen, varsayım ve fikir yığınları için kestirme kavram ve terimler kullanmamız karmaşık fikirleri tartışırken herkesin anlayacağı ortak bir dile sahip olduğumuz anlamına gelir.

### **Etkinlik 1**

Konutlandırma ve evsizlik üzerine yapılmış güncel araştırmalardan alınmış dört okumadan birincisini seçin. A okuma parçası, 'Ev sahibi olmak ve ev kiralamak' adlı özet,

Peter Saunders'ın barınma konusunda yazdığı *Ev Sahibi Bir Millet* eserinden alınmıştır ve bu konudaki deneysel bulguları irdelemektedir. B okuma parçası sizden evsiz bir kadına ait olan belge niteliğindeki fotoğrafı 'okumanızı' istemektedir. 'Evsiz' başlıklı C okuma parçası ise Jean Conway'ın *Sermaye'nin Düşüşü, Londra'da Barınmanın Bir Analizi* eserinden alınan bir özet olup daha tepkili bir tavır ortaya koyar. Son olarak, D Okuma parçası, 'Evin Anlamı', 'Evsiz Kadınların Deneyimleri' isimli Annabel Tomas ve Helga Dittmar imzalı eserden alınmış, Brighton, İngiltere'de yaşayan ve Tomas tarafından görüşülen kadınların ayrıntılı mülakatlarındaki tepkilerini içermektedir.

Bu okumalarda aşağıdaki noktaları benzerlik ve farklılıkları ile ele almalısınız:

- Okumalarda analiz nesnelere ne şekilde tanımlanmıştır?
- Her bir okuma ne başarmaya çalışıyor?
- Sosyal araştırmanın her bir örneğinde hedeflenen okuyucu kitlesini tanımlayabilir misiniz?
- Bu çalışmalardan hangisini bilimsel olarak değerlendirirsiniz?

Bu örneklerden hangileri bir taraf seçerek güçsüz bireylerin sesini duyurmaya çalışmaktadırlar? Her bir özetle kimin sesi daha çok duyulmaktadır? Çalışmayı yapan araştırmacının mı (özne), üzerinde araştırma yapılan insanların mı (nesne)?

Aynı zamanda bu okumaların siyasi önyargı içerip içermediği ve içeriyorlarsa hangi siyasi değerlerin sözkonusu edildiğini saptamalısınız.

Bu örnekleri daha sonra bu ünite içinde karşınıza çıkacak Etkinlik 2 sırasında da hatırlamanız iyi olacaktır.

## **A Okuma parçası**

### **Ev sahibi olmak ve ev kiralamak**

#### ***Peter Saunders***

Belediyenin ev satışları hakkındaki tüm çalışmalar göstermektedir ki, alıcılar (ev sahipleri) kiracılara göre daha yüksek gelir sahibidirler. Her ev sahibi aile reisinin ortalama geliri, ev kiralamaya devam eden aile reislerinin gelirlerinin iki katı düzeyindedir. Aynı zamanda çalışmalar göstermektedir ki, ev sahipleri genellikle orta yaşlıdır ve aynı evde birden fazla

gelir sahibi birey yaşamaktadır. Örneğin, Aberdeen şehrinde ev satışlarının yüzde 75'i, birden fazla gelir sahibinin olduğu ailelere yapılmıştır...ve evdeki birincil gelir sahibinin eğitim gerektiren, manuel olan ya da olmayan ama esas olarak güvenli bir işi varsa ve aile geleneksel çekirdek aile yapısında satış yapılması daha olasıdır. ...

Birleşik Krallık'ta 'orta sınıf' ve 'alt sınıf' olarak adlandırılan iki sosyal sınıf arasında gitgide artan endişe verici bir uçurum bulunmaktadır. Bu ayırım, tabii ki, konutlandırma sisteminden farklı etmenler sebebiyle ortaya çıkmıştır ancak barınma farklılıkları aracılığıyla git gide bu ayırım göze çarpmaya başlamış ve gelir eşitsizlikleri ile de iyice beslenmiştir. Nasıl tanımlanırsa tanımlansın alt sınıf, konut sektörünün en az tercih edilen kısımlarında yoğunlaşmıştır. Devletin kiralık evleri, giderek düşük gelir, devlet yardımına olan yüksek bağımlılık, yüksek işsizlik oranları ve orantısız bekar ebeveyn ile bekar yaşlı nüfusla birlikte anılmaya başlanmıştır. Belediye kiracılarının bir işi varsa bile eğitimsiz ya da yarı-kalifiye eleman çalıştıran işlerde çalıştıkları ortaya çıkmıştır.

Ülkenin belediye konutlarından geri kalanların, az kazanan ya da ekonomik faaliyeti bulunmayanlara açılması (ülkenin en iyi emlağının zaten kişilere satılmış olduğunu düşünürsek) sadece varolan ekonomik eşitsizlikleri göstermez, aynı zamanda yeni eşitsizliklere de katkıda bulunur. Her sosyal sınıftan gelen ev sahibi, ülkenin zenginliğini malsahipliği yoluyla paylaşırken belediye emlağını kiralayanlar (aralarında ev sahibi olmak isteyenler de var), içinde yaşadıkları ev ya da dairenin değer artışından faydalanamamaktadırlar. Bunun yerine, kiracılar, belirsiz bir süre için belediye evlerine kira ödemekle karşı karşıya kalırlar (bazen de barınma desteği alırlar). Ev sahibi olan orta sınıf zenginleşirken, devlet emlağında kirada oturanlar oldukları yerde saymaktadırlar. Devlet konutlarının sosyalist destekçileri, bu sisteme 'kira standartlaştırması' derken, kiracılar durumlarını 'parayı sokağa atmak' olarak değerlendiriyorlar.

Kaynak: Saunders, 1990, pp. 320, 369.

## **B Okuması**

### **Evsiz bir kadın: belge niteliğinde bir fotoğraf**



Kaynak: çeken Jacky Chapman

## **C Okuması**

### **Evsiz**

#### **Jean Conway**

Bazı evsiz insanlar sokaklarda uyurken, binlercesinin kalıcı bir evi bulunmamakta ve çeşitli rahatsız ve güvenliği şüpheli evler arasında taşınıp durmaktadırlar. Bu barınma ihtiyacının ne boyutta olduğuna dair bir ölçü bulunmamaktadır. Uzun bir süredir, Londra semtlerinde yaşayan evsiz sayısı artmaktadır – 1971’de 4,000 iken 1970 ortalarında bu sayı 12,000’e yükselmiş ve 1983’te ise 24,000 olmuştur.

Birleşik Krallık’ta kayıt altında bulunan evsizlik rakamları Londra’da diğer şehirlerden daha fazladır. 1000 sakinin 4.6’sı evsizken, ülke ortalaması 2.3’tür ve şehir merkezinde bu oran 6.6’ya yükselmektedir.

Ne var ki bu oranlar, Evsiz İnsanlar Yasası kapsamında devletin kabullenmek zorunda kaldığı ve çoğu bekar ile evli ve çocuksuz evsizleri içermeyen rakamlardır. Binlerce fazlası, kabul edilmeyeceklerini bildiklerinden devlete başvurmamakta, bir kısmı da başvurduğu halde evsiz olarak kabul edilmemektedirler.... Bu durum göstermektedir ki, Londra’da resmi kayıtların sadece küçük bir kısmını yansıtabildiği ve yetkili kurumlarca ele alabildiği büyük bir evsizlik sorunu

yaşanmaktadır.

Söz konusu yetkili kurumlar bu sorun karşısında çoğunlukla yetersiz kalmaktadırlar. Eldeki üç kiralıktan birini evsizlere veriyor olmalarına rağmen ilçelerin dörtte üçü yatak-kahvaltı otellerini kullanarak evsizler sorununu çözmeye çalışmaktadırlar çünkü belediyeye ait mülkleri evsizlere verememektedirler. Aralık 1983'te Londra'da geçici ikamette bulunan 3,000'den fazla evsizden yaklaşık 2,000'i yatak-kahvaltı otellerde kalmaktaydı. Bu hem evsiz aileler hem de ilçe için oldukça yetersiz bir çözümdür ... Bir ilçe için kiralayacak ev almak ya da inşa etmek bir aileyi yatak-kahvaltı otelde barındırmaktan çok daha ucuza gelebilir.

Belli ki, Londra ilçeleri evsizlik sorunu ile zora düşmüştür ve çözümden de oldukça uzaktır. Aynı zamanda, bekleme listesinde olan pek çok kişi yeniden bir konut sahibi yapılamamaktadır, modernizasyon planları içeren programlar için kaynak aktarımı gerçekleştirilememekte ve diğer önemli barınma ihtiyaçları karşılanamamaktadırlar. Süregelen konutlandırma azlığı ve bunun getirdiği barınma zorluğu, Londra'nın yakın gelecekte pek çok sakinine düzgün yaşam koşulları sağlayamayacağına işaret etmektedir. ...

Londra'nın konut durumu araştırması şunu göstermektedir: şehir çapında yetkili bir kurumun şehrin kaynaklarını, daha verimli ve orantısız dağılmış ihtiyaçları karşılayacak şekilde kullanması gerekmektedir:

- konutlandırma ihtiyacı her semtin tek başına başa çıkabileceği boyutu aşmıştır;
- Londra'da ihtiyaç ve sorunla baş etmek için gereken kaynaklar orantısız olarak dağılmıştır;
- doğaları gereği bazı konutlandırma sorun ve faaliyetleri, semt bazında ele almak için uygun değildir;
- her semtin ayrı ayrı planları, kent yönetimi tarafından uyumlu bir şekilde uygulanmalıdır.

Kaynak: Conway, 1984, s. 59-61, 72.

## **D Okuması**

### **Evin Anlamı**

#### ***Annabel Tomas and Helga Dittmar***

Evsiz kadınların hayatlarını anlamak gereksinimi, bu çalışmada kullanılan yaşam tarihsel ve yaşantısal yaklaşımın en önemli güdüsüdür. Evsizlik bir yaşam süreci olarak görülmektedir ve evsiz kadınların yaşamları ile hayatları hakkında anlattıkları, sosyal anlamlandırmaya uygun şekilde araştırılmış ve belirlenmiştir (Blasi, 1990). Bu yaklaşımda, evsizlik konusunu, bir bireyin tarihte kısıtlı kalmışlığı veya belirsiz bir hastalık sürecinde sürüklenmişliği olarak değil, bir bireyin bazı sosyal sorunlarla savaştığı bir konu olarak ele alma kaygısı bulunmaktadır. Bu yaklaşıma göre, insanlar, kişisel ve sosyal tarihlerinin deneyimlenmesinde, uzlaşmasında ve (yeniden) yaratılmasında etkin katılımcılar olarak değerlendirilirler. Semboller, alan, dil ve ritüelleştirilmiş hareketlerin yaratıcı kullanımında, bunlar ciddi anlamda kısıtlansa bile, amaçlı, dirençli ve hedefe odaklı olarak algılanırlar (Fiske, 1991; Glasser, 1988; Jackson, 1988; Snow et al., 1988). İnsanlar kısıtlanmış olsa da olmasa da, sadece hayatlarında değil hayatları hakkında anlattıkları hikayelerde de deneyimler ve uzlaşırlar, yaratıcıdırlar. Evsiz kadınların durumları *ile ilgili* deneyimlerini anlattıkları hikayeler özellikle önemlidir çünkü bunları anlatarak olayın 'ötesine geçer' ve durumu değerlendirirler. Bu sebeple, bir yaşam tarihi anlatımı, önemli bir veri iken (Bruner, 1990), evsizlik ile 'ev'in anlamını keşfetmek için de önemli bir kaynaktır. ...

Çalışmamızda, mülakat verilerinin, kültürel gerçeklikleri yansıttığı düşünülmektedir (Silverman, 1985), ki bunlar doğru ya da yanlış değil, sadece 'gerçek'tirler. Bu bakış açısıyla, mülakat verileri, araştırma katılımcılarının gerçekte ne yaptıklarının gözlemlenmesi veya bir gözlemcinin ne söyleyebileceği ile dengelenecek bir parça değildir. Aksine, bu mülakat verilerinin yansıttığı gerçekçilik, sosyal örgütlenmenin belli biçimlerinde, kültürel özellikleri yeniden doğurup ifade ettiği anlamına gelir. Yaşam tarihi hikayelerinde ifade bulan bu sosyal örgütlenme biçimleri, evsiz kadınlar için evin anlamının ve yaşadıkları deneyimlerin vücut bulduğu yerlerdir. ...

Güvenli bir eve sahip kadınlardan sekizinin hemen ifade ettiği



ama evsiz kadınların etmediği 'ev' ile 'ideal ev' arasındaki fark, ona erişebilme olasılığı ile ilgiliydi. Örneğin, "Ne istediğimi biliyorum ama sahip olabileceğime emin değilim", ve "Benim istediğim bu". Bu, görüşülen kadınların ev ile ideal ev arasında fark gördüklerine işaret ediyordu. 'İdeal eviniz neye benzemeli?' sorusuna cevap olarak, güvenli bir evi olan 12 kadının hepsi, ideal evlerini aile ve arkadaşlarıyla birlikte olabilecekleri sıcak bir ortam olarak tanımladılar. İlaveten, bir takım maddi özelliklere de dikkat çekildi, örneğin güzel bir yer ("şehir dışında bir sayfiye evi" gibi), içeride ve bahçede geniş bir alan (mesela "büyük bir bahçesi ve bir sürü odası olan bir ev" gibi) veya daha fazla maddi güç (klasik "bahçede güller, dolu bir dolap" gibi). Güvenli bir eve sahip kadınların verdiği ideal ev tanımında bu tarz maddi istekler öncelik kazanırken ideal ev 'sıcak ve ait hissedilen bir ev'den ötedir. Nasıl ki bu kadınlara göre, 'ev' tanımlarında 'güvenlik' varsayılan bir unsur, 'ideal ev' tanımlarında da 'sıcaklık ve aidiyet duygusu' (yuva) varlığı sorgulanmayan kavramlardı.

Güvenli bir eve sahip kadınların, ev ve ideal ev arasındaki ayrımlarının hiyerarşik ve giderek artan doğası, barınma konusundaki tecrübe ile kişinin ev algılaması arasındaki yakın bağ üzerine varolan kuramsal yaklaşımlar ile uyum içindedir. Psikolojik bir öneme sahip bir yer olarak ev kavramına yüklenen olumlu anlam ile herşeyden önce dört duvar ve bir çatının insana sağladığı güvenlik hissi açıkça ifade edilmiştir. Psikolojik olarak anlamlı ev algılaması, bu kadınların yaşadığı barınma hikayelerinde ortaya çıkmaktadır – özellikle de bir evin güvenliği. ...

Ne var ki, evsiz kadınlara dönecek olursak, verdikleri cevaplar 'ev', 'yuva' ve 'ideal ev' kavramları arasındaki farkın o kadar da açık olmadığını gösterir. 12 evsiz kadından sadece 3'ü tereddütsüz olarak ev ile yuva arasında bir fark ifade edebildi. Geri kalan 9'u ise, cevap verirken büyük zorluk yaşadı. Güvenli bir eve sahip kadınların aksine, evsiz kadınlar çoğu soruyu anlarken zorluk çekerek "Ne demek istiyorsunuz?", "Kalacak bir yer mi?", "Arada bir fark mı var?", veya "Hmm ... Bilmiyorum ... Çocukların gittiği yuvayı mı kastediyorsunuz?" şeklinde sorular sordular. Sorunun kendisini anlamamış gibiydiler, ki soruyu cevaplamak daha da zordu. Arada bir fark olduğunu söyleyen üç kadının cevapları aşağıdaki gibidir

(kadınlara takma isimler verilmiştir):

1. Ev sadece bir evdir ... ev insanların seninle beraber yaşadığı yerdir. Ev gece 22'den sonra kapanmayan, gidebileceğim yerdir ... benim olan bir yerdir. İdeal ev ... kimse ... Benden başka kimsenin orada yaşamasını istemiyorum. (Daphne, 31 yaşında)
2. Kendi evin olduğunda istediğin zaman girip çıkabilirsin... hmm ... tek başıma olabildiğim bir yerdir. (*peki bir ev?*) Benim değil. Şu an yaşadığım yer pek çok insan dolu. İdeal ev ... Bir köşk tabii ki! ... uzaklarda olmalı... (*gülerek*) ... mümkünse başka bir ülkede olsun. (Pat, 37 yaşında)
3. Yuva, içinde kalabildiğin yerdir, senin kontrolünde olan bir yer. Bir ev ise bence öyle değil. Senin değil. Yuva ise güzel bir yerdir. (*İdeal ev?*) 4 yatak odalı bir ev olurdu. (Mandy, 33 yaşında)

Güvenli bir evleri olan kadınlar için, ev, tarafsız bir bağımsızlık ile tanımlanırken yuva ise, mekanın içinde yaşanan sosyal ilişkiler ile tanımlanmıştır. Evsiz kadınlar için, ev bir başkasının evidir ve başkaları da sizinle yaşar (bağımlılık vardır), yuva ise yalnız kalabildiğiniz size ait bir mekandır (bağımsızdır). 'Güzel bir yer' tabiri dışında, 'sıcaklık' ve 'aidiyet' gibi tanımlamalar, evsiz kadınların hiçbiri tarafından dile getirilmemiştir.

Beklenebileceği gibi ve halihazırdaki kuramlara da uygun olarak, araştırmada, evsiz bir kadının barınma deneyimi (kötüye kullanma ve yer değiştirme) ile 'yuva' kavramını tanımlaması arasındaki ilişki açıkça ifade bulmuştur. Öte yandan, evleri olan kadınların yuva tanımlaması, varolan barınma deneyimlerinin yansımalarıysa evsiz kadınların yuva tanımlamaları karşılanmamış barınma ihtiyaçlarının birer yansıması durumundadır. Evi olan kadınların zaten sahip olduklarını varsaydıkları güvenli ev kavramı, evsiz kadınların ne barınma tarihlerinde yer alan ne de ev ya da yuva tanımlarında bulunan bir başarıdır. ... Evsiz kadınlar için kimlikle ilişkili 'yuva' kaygıları güvenli bir yerin fiziksel gerekliliklerinden çok da kolay ayırılmamaktadır. Dokuz evsiz kadının ev ve yuva kavramlarını birbirlerinden hiçbir şekilde ayıramamaları, 'barınak' (güvenli bir yer) ve 'yuva' (psikolojik

olarak anlamlı) arasındaki ilişkinin de tamamen koptuğu anlamına gelir. Son olarak, evsiz kadınlar kendilerini evsiz olarak algılamamaktadır. On iki kadının hiçbiri evsiz olarak adlandırılmayı kabul etmemişlerdir. Kendi deyişleriyle biryerlerde yaşadıklarına göre evsiz değildirler. Böylece evleri olan kadınların tanımlamasıyla 'evli' değilken kendi tanımlarına göre de 'evsiz' değildirler.

### **Referanslar**

Blasi, G. (1990) 'Social policy and social science research on homelessness', *Journal of Social Issues*, 46, pp. 207–19.

Bruner, J. (1990) *Acts of Meaning*, Cambridge, MA, Harvard University Press.

Fiske, J. (1991) 'For cultural interpretation: A study of the culture of homelessness', *Critical Studies in Mass Communication*, 8, pp. 455–74.

Glasser, I. (1988) *More than Bread: Ethnography of a Soup Kitchen*, Tuscaloosa, AL, University of Alabama Press.

Jackson, P. (1988) 'Street life: The politics of carnival. Environment and planning', *Society and Space*, 6, pp. 213–27.

Silverman, D. (1985) *Qualitative Methodology and Sociology*, London, Gower.

Snow, D., Baker, S. ve Anderson, L. (1988) 'On the precariousness of measuring sanity in insane contexts', *Social Problems*, 35, pp. 281–8.

Kaynak: Tomas ve Dittmar, 1995, s. 497–8, 503–5.

### **Tartışma**

Evsizler üzerine yapılmış olan bu dört özlü araştırma örneği, sosyal araştırmanın ne kadar çeşitli olabileceğini göstermektedir. Aynı zamanda araştırma tekniği seçerken ne kadar dikkatli olmak gerektiği de ortaya çıkmıştır. Bazı sosyal araştırmacılar, nesnel olmak adına ya da olaya bir bütün olarak bakabilmek için, araştırdıkları nesne ile mesafelerini korumaya çalışırlar. Yine de, bu kültürel değerlerin ve hatta ahlaki

yargıların araştırma sürecine önemli şekillerde karışmasına engel olmaz. Konutlandırma/barınma veya yoksulluk gibi konularda yapılan politika üretme amaçlı çalışmaların büyük bir çoğunluğu doğasında siyasidir. Örneğin, A okuma parçasında Peter Saunders, konut/barınma ihtiyaçlarını gidermek için serbest piyasa işleyişi üzerine sav geliştirmiştir. Sorunun bu yorumu ve çözüm önerisi, 'neo-liberal' siyasi ve sosyal değerler üzerine kurulmuştur, ki bu yaklaşıma göre kişisel özgürlük sorunsuz işleyen bir piyasa ekonomisinin temel bir parçasıdır. Bu yaklaşıma göre, insanlar kendi çıkarları doğrultusunda hareket edebilir ve etmelidirler. Nitekim, her birey kendi hallerine bırakılırsa sonuç herkes için en doğrusu olacaktır. Saunders özellikle tüm belediye kiracılarına ipotekli konut kredisi ya da uzun vadeli kredi almalarını ve özel konut piyasasına girmelerini tavsiye etmektedir. 'Neo-liberal' yaklaşıma göre, 'evsizlik' ve 'yoksulluk' sosyal problemler olmaktan ziyade kişisel sorunlardır ve dolayısıyla devletin sorumluluğu altında değildir. Saunders'a göre, devletin müdahalesi konut piyasasını bulandırır ve elverişsiz devlet konut projelerinin geliştirilmesi gibi tatmin edici olmayan şekillerde sonuçlanır. Bu bakış açısını Jean Conway'ın Londra'da yaşanan evsizlik sorunu hakkındaki araştırması ile karşılaştırırsak (C okuma parçası), devletin konutlandırma politikalarındaki rolü ile ilgili çok farklı bir yaklaşım ile karşı karşıya kaldığımızı görürüz. Conway'e göre, 'evsizlik' kişisel bir hayat tarzı seçimi değil, sosyal bir sorundur. Bu yaklaşım, yetki sahibi bir devletin sosyal politikalar geliştirmesi ihtiyacını vurgular. Yani bu örnek okumalar, kişisel seçimler ile kamusal sorumluluklar arasındaki sınırlara dair çok farklı görüşler ortaya koymaktadır. Bu durum her bir araştırmada farklı uygulamalar yapılması sonucunu da beraberinde getirir.

Başka sosyal araştırmacılar ise, çalıştıkları kişiler ile çok daha içli dışlı olurlar ve evsizlerin günlük deneyimleri üzerine kişisel ve berrak bir tarif vererek durumlarının onlar için ne ifade ettiğini anlamaya çalışırlar. Bu değişik yaklaşımlar birbirini dışlayan seçenekler olmak zorunda değildir ve bazı sosyal araştırmacılar çeşitli araştırma stratejilerini birleştirmenin olanaklı olduğunu keşfetmişlerdir. D okuma parçasında, Annabel Tomas'ın yaptığı deneysel araştırma, evsizlik üzerine yapılmış araştırmalara cinsiyet odaklı bir yaklaşım getirmiş,

evin ve evsizliğin evsiz kadınlar için ne ifade ettiğini anlamaya çalışmıştır. Aslına bakılırsa, varolan araştırmaların çoğu evsiz erkekler üzerinedir ya da evsiz erkeklerin deneyimlerini genellemektedir ve böylece evsiz kadınlar görünmez kalmıştır. Evsiz bir kadının fotoğrafla anlatımı (B okuma parçası) yakından ve kişisel bir tasvir olarak görünse de, belge araştırmacısının bu tasvir üzerindeki kontrolünü de araştırmamız gerekir. Resim, bir hikayeyi anlatmak için tasarlanmış olduğundan, resimdeki evsiz kadının gerçekte yaşadığı deneyimleri göstermekten ziyade, araştırmacının önyargılarını ve varsayımlarını yansıtıyor da olabilir. Sosyal bilimler bilgisi, araştırmacıların değerleri ve amaçları ile şekillenir ve seçilen araştırma yöntemleri de bunu yansıtabilir.

## 2.4 Zorluklarla baş etme yolları

Sosyal bilimlerin zorluklarından bahsederken, sosyal araştırmacıların kendilerinin de bir sosyal ve kültürel bağlam içinde konumlandıklarından ve bunun sosyal bilimler için ne ifade ettiğini anlamamanın önemli olduğundan bahsetmiştik. Nitekim, toplum içindeki konumumuzun sosyal bilimsel bilgi üretmemize nasıl bir etkisi olacağı da düşünmemiz gereken bir sorundur. Özetle, kavramlar oluşturup savlar yaratırken ve deneysel kanıtlar toplarken kendi değer, varsayım ve kimliklerimizi ne kadar kullandığımızı düşünmeliyiz. Sosyal bilimcilerin bu sorunlar ile başa çıkabilmesinin bir yolu, doğa bilimcilerin kullandığı yöntemleri uyarlamaları ve kendilerini araştırmalarının nesnesinden ayırtmaya çalışmalarıdır. Ama ne kadar ayırşmalıyız? Etkinlik 1’de gördüğümüz gibi, Saunders’ınki gibi daha mesafeli bir yaklaşım (A okuma parçası), Tomas’ınki (D okuma parçası) gibi daha az mesafeli bir araştırmanınkiyle aynı anlamlandırmaları yapmaya yetmez. Yine de her iki yaklaşımda da yararlı ve ilginç şeyler söylenmektedir. 3. Bölümde çalışmaya uğraştığımız nesnenin bir parçası olmanın ne demek olduğunu daha detaylı olarak anlatacağız. Bir başka deyişle, sosyal ya da tarihsel bir bağlamda konumlanmış olmak ne demektir?

## 2.5 Özet

Hızla değişen bir dünyada, sosyal bilimlere tanıdık gelen analiz nesnelere (devlet ya da milli ekonomi gibi) eskiden olduğu gibi

işlememekte ve hatta belki de lüzumsuz hale gelmektedir. Yeni konu ve sorunların ortaya çıkmasıyla, yenilik ve esneklik gerektiren yaklaşımlara ihtiyaç artmıştır.

Sosyal bilimlere dahil disiplinlerin jargonu bu disiplinleri anlamakta sorun yaratabilir. Bir başlangıç noktası olarak terimleri bir takım varsayım ve fikirler için verilmiş etiketler olarak düşünmeli ve kavramların değişik kullanımlarını birbirleriyle karşılaştırmalısınız.

Son sorun ya da aslında seçenekler dizisi, sosyal bilimlerdeki kuram ve yöntemler üzerinedir. Sosyal nesnelere, doğa bilimlerinin yaptığı gibi çalışmanın (yani geleneksel bir biçimde) doğru olduğunu mu varsaymalıyız? Yoksa sosyal hayatın çalışılmasında bilimsel yol ve yöntemlerin kullanımını tamamen red mi etmeliyiz ya da bilim ile ne kastedtiğimizi yeniden mi tanımlamalıyız?

## 3 Sosyal bilim yapmak ne demektir?

### 3.1 Durumları kuramsallaştırmak

Bu ünite, çevremizdeki dünyayı anlamlandırdığımız süreçleri anlatmaktadır. Sosyal hayatın nasıl işlediğini anlamak ve anlatmak için sosyal bilimciler bir nevi kavramsal alet kutusu kullanırlar. Bu tıpkı bir film izlerken ya da bir spor karşılaşmasında seyirci olarak bulunduğumuzda sık sık kullandığımız kavramsal alet kutusu gibidir. Bazen bütün insanların bir şeyin mantıklı gözüküğünü ya da yanlış olduğunu düşündükleri zamanlar olur ve biliriz ki başkaları bizim bakış açımızı paylaşmayabilir. Bir filmin gidişatı hakkında eleştirel bir yorum yapmak isteyebiliriz ya da bir spor takımının bugünkü performansını beş ya da otuz yıl öncekisiyle karşılaştırmak isteyebiliriz. Her gün karşılaştığımız bu durumlarda sosyal bilimler araştırmalarında kullanılan aynı kavramsal yetenekleri kullanırız. Kuram, sosyal bilimlerin çok önemli bir parçasıdır. Nitekim, Charles Lemert'e göre, kuram 'temel bir hayatta kalma yeteneğidir' (Lemert, 1993, s. 1) ve aynen çok kullanımlı bir İsviçre çakısı gibi kuram da pek çok işleve sahip olmanın yanısıra, bir sorunu çözmek ya da yeni bir zorlukla baş etmek için daha önce kullanılmadığı bir şekilde kullanılabilir. Kuram, tüm insan uygulamalarının önemli bir parçasıdır; en monoton işlerde de, sosyal bilimler

araştırmalarında da işe yarar.

Kuram pek çok seviyede faydalı olsa da; yaptığımız en soyut işten her gün yaptığımız sıradan şeylere kadar her hareketimizde ortak özellikler bulunabilir. Örneğın, her sabah uyandığınızda karmaşıklığı değişen seviyelerde olan, diş fırçalamaktan tutun da işe giden yolu hatırlamaya kadar pek çok işe meşgul olursunuz. Bu, çevrenizdeki dünya ile ilgili bir takım derin düşüncelere dalmaya başlamanız anlamına gelir. İşinize giden yolu hatırlayıp bulmanızı ele alalım. Bu genelde karmaşık ya da problem olarak gördüğümüz bir durum olmamakla beraber, paranızı evde unuttuğınızı ya da toplu taşıma araçlarında grev olduğunu ve bir yerden bir yere gitmenizin engellendiğini düşünün. Rutinimiz işlemediğinde içinde bulunduğumuz durumu kuramsallaştırmalı ve yapacaklarımızı daha dikkatlice planlamalıyız. Her ne kadar tüm etkinlikler rutin ve kuramsallaşmamış gözükse de, kuramsal bir boyutları bulunmaktadır. Genelde dünyanın nasıl döndüğüne dair kullandığımız kuramları sorgulanmayacak derecede doğru algılarız. Aynı şekilde sosyal bilimciler tarafından girifilen etkinlikler de alışıl gelmiş ve rutin olabilir. Örneğın, çocuk psikolojisi ile ilgili bir deney tasarlamak, bir mülakat için soru listesi oluşturmak ya da oy verme davranışları ya da ekonomi üzerine kurulmuş kuramsal bir model için toplanan verileri incelemek böyle etkinliklerdir. Ancak bu araştırma araçları işe yaramadığında, sosyal bilimciler bunların arkasındaki varsayımları yeniden değerlendirir ve hatta bazen o zaman bile bunu ihmal ederler. Bir başka deyişle, sosyal bilimler öyle derinlerde yer alan örtülü varsayımlar içerir ki, bunları tanımlamak dahi imkansız olabilir.

### 3.2 Bilginin durumsal olması ne demektir?

Bilimsel bilgi, çoğunlukla, evrensel doğru olarak gösterilmiştir. Eğer bu yaklaşım geçerliyse, doğru asla değişmeyeceğine göre temel anlaşmazlıkların hiç yaşanmaması gerekirdi. Ancak geçmişte bilimsel olarak kabul edilen, bugün çoğunlukla eski ya da sadece garip olarak görülmektedir. Aksi bir yaklaşım, doğrunun değişken olduğudur yani tek bir görüş diğerinden daha üstün değildir. Sonuçta, her iki yaklaşım da fazla basittir. Bilimi günümüzde savunanlar, onun geliştiğini ve geçmişte

yapılan yanlış yorumlamalar ve hataların, o zamanlar 'kötü bilim' yapılmasından ortaya çıktığını söylerler.

Bu bölümde kullanılan yaklaşıma göre, bilimin zaman içinde ve kültürden kültüre değiştiğini kabul etmemiz önemlidir. Kullandığımız yaklaşım, belli toplumlarda belli zamanlarda neden bir bilim anlayışının kabul gördüğünü anlamlandırmaya çalışmaktadır. Örneğin, bugüne kadar alternatif tıp tedavileri kullanmış olabilirsiniz. Bu tarz tedavilerden biri olan Çin tıbbı, vücut ve akıl arasındaki bütüncül ilişki üzerine bir takım varsayımlarda bulunur. Bu yaklaşım, Batı tıbbının fiziksel hastalıkları akli durumlardan tamamen ayrı düşünen mekanik yaklaşımına taban tabana zıttır. Bu demek değildir ki, neyi bilimsel kabul ettiğimiz heves ya da moda ile belirlenir. Bunun yerine bilimsel bir yöntemi neyin makul ya da öncelikli yaptığını anlamamız gerekir. Batı'nın tıp bilimi, akıl ve vücudun farklı şeyler olduğu ve vücudun dokular, hücreler, kemikler, sıvılar vb. den oluşan karmaşık bir makine olduğu varsayımı üzerine kurulmuştur. Bu görüşe göre, hastalık, uygun tedavi ile halledilebilecek bir mekanik bozukluktan ibarettir. Vücudu mekanik gören bu görüşün aksine, Çin tıbbı, akıl ve vücudun yakından bağlantılı olduğu varsayımından yola çıkar. Bu durumda tedavi sadece duygusal ve akli durumların anlaşılmasıyla değil, vücudun kendini onarması ile mümkündür. Hem mekanik hem de bütüncül tıbbın uygulayıcıları kendi bilgi sistemlerinin bilimsel olduğunu düşünürler ve hem Batı'daki hem de Çin'deki bu iddialar, kendi kültürel konumları açısından akla yatkındırlar.

Bilimi durumsallaştırmak, konumunu saptamakla olur. Bilimsel yöntemin içindeki gelenekleri konumlandırarak güncel yaklaşımları daha iyi algılayabiliriz. Aynı zamanda kendi araştırmamız için hangi varsayım ve yöntemlerin daha uygun olduğunu anlayarak bilinçli yargılarda bulunabiliriz. Bilginin herhangi bir zaman ve mekanda nasıl üretilip aktarıldığını anlamak için bilimsel bilginin konumlanma şekillerini düşünmek gerekir. Bilim, bir sosyal uygulama olarak iki şekilde durumsallaştırılır:

- bilgi, bir topluluğun kültürel ve kurumsal hayatı aracılığıyla sosyal olarak konumlandırılır;
- bilgi üretiminin paylaşılmış geleneklerini, tarihsel bir süreç



içerisinde incelemekle, bilgi konumlandırılır.

Bilimsel yöntemin evrensel kurallarını bulma arayışında, bilginin üretildiği bağlam, yani bilim tarihinin bir özelliği genelde gözden kaçırılır. Bu, bilimsel bilgi üzerinde hiç kontrolümüz olmadığı anlamına gelmez çünkü bir insan ürünü olarak sosyal bilimlerin içeriği ve yapısı, sosyal bilimcilerin varsayım ve yöntemlerinin bir sonucudur ve buna göre değişimlere uğrar.

Bu ünite, hem doğa bilimlerine hem de sosyal bilimlere yaklaşımları inceler. Bu durum, sosyal bilimcilerin doğa bilimleri felsefesinden ne ölçüde etkilenip onu kendi yaptıkları işlerde kullandıklarına işaret eder. Ayrıca dikkatinizi neyin bilimsel bilgi oluşturup neyin oluşturmadığına dair ölçütlere de çekmek istiyoruz. Tüm sosyal bilimler bilgi çeşitleri, kurumsal çevrelerde yaşanan insani uygulamalara dayanır.

Bu ölçütlerin tümü, insani uygulamalara ve doğa bilimleri ile sosyal bilimlerin oluştuğu hem akademik hem de ticari kurumsal çevrelerden kaynaklanır. Sosyal bilimlerin gelişim gösterdiği kültürel varsayımları tanımlayarak toplum üzerinde yarattığı etkiyi de anlamak mümkündür. İlaveten, araştırmanın yapıma şekli konusunda hassas davranarak genelde sosyal bilimler araştırmalarında söylenmeyen varsayım ve değerleri de keşfedebiliriz. Her araştırmacı, A ve C okuma parçalarında Saunders ve Conway'ın yaptığı gibi, araştırmalarını yönlendiren değerleri açıkça ortaya koymaz. Bilim adamları, çoğunlukla, günlük deneyimlere mesafeli ve ayrılmış bir duruş sergilemeye çalışırken, bu duruşlarını da sonuna kadar savunurlar. Sosyal bilimlerde **nesnel** olma isteği, araştırmacı ile çalışılan nesne arasında (bu durumda, insanlar ve birbirleriyle ilişkileri üzerine) bir mesafe yaratır. Bu mesafe, araştırmacının zihinsel kurgusunun çalışılan nesneye dayatılmasına yol açabilir. Sonuç, insanların kurumsal çevreleri içindeki karmaşık varoluşlarının anlaşılmasından uzaktır.

**Nesnel** Bilgi nesneldir dediğimiz zaman bilginin durumu ile ilgili kendimizden emin bir iddiada bulunmuş oluruz. Gerçekte, nesnellik, bilim ve sosyal bilim felsefelerinde tartışmalı bir kavram olup gerçeklik belirtme ve bir hikayeye meşruluk kazandırma amacı güder. Yani nesnellik, genelgeçer bilginin bir işaretidir.

Sosyal bilimlerdeki tüm modeller, sosyal hayatı anlaşılır kılabilmek için onu basitleştirirken, tek taraflı ve önyargılı bir anlatım yapma riski taşımaktadır. Özellikle de bu, çalışılan kişilerin deneyimleri çarpıtıldığında veya gözardı edildiğinde sorun olmaktadır. Nesnel bilgi edinmeye her çalıştığımızda üstü kapalı bir tehlike bulunmaktadır. Bir zaman diliminde, bir grup araştırmacıya bariz gözükene, genellikle olgusal bir gerçek olarak kabul edilir. Nitekim, nesnel gerçek olarak düşündüklerimiz öyle sık ve öyle çok değişmiştir ki, bu tip iddiaların hepsine şüpheyle yaklaşmak yerinde olacaktır. Örneğin, sosyal bilimler çalışmalarında, kadınların deneyimlerinin nasıl çalışıldığına bakarsak, genellikle kadınların kaygılarının erkeklerin kadınların toplum içindeki rollerine dair algıları ile tanımlandığını görürüz. Bu sebeple, mesela, sosyal hareketlilik ve eğitim seviyesi çalışmalarında kadınların sınıfsal durumları babalarının ya da kocalarının iş durumlarına göre tanımlanmıştır. Kadınların oy verme davranışları ile ilgili çoğunlukla kabul gören kuramlar ise, kadınların gelenekselci ve inançlı olduklarına dair varsayımlarla dolu olduğundan kadınların erkeklerden daha muhafazakar oy verdiği sonucuna varmaktadır. Sosyal bilimciler, sosyal hayatın karmaşıklığını onu daha anlaşılır kılabilmek için basitleştirmeye çalışırlar ama bu aynı zamanda sosyal bilimlerle ilgili önyargılı ya da yanlış bilgilendirilmiş yargılarda bulunmaları anlamına da gelebilir. Aynı şekilde, 1960'larda ve 70'lerde 'ırk' ve etnisite gibi kavramlar üzerine yapılan tartışmalar, büyük ölçüde analiz nesnesi olarak çalışılan bu kültürel gruplara ait olmayan kişiler tarafından yapılmaktaydı. Bu şekilde, sosyal bilimlerde üstünkörü oluşturulan kalıpların süregelmesine çoğunlukla göz yumuldu. Siyahi kimlikler, çoğunlukla, beyaz budunmerkezli (ethno-centric) sosyal bilimler kavram ve terimleri kullanılarak çalışılırlar. Budunmerkezli bilgi sorunu, kültürel konumuzun fikirlerimizi nasıl şekillendirdiğini farketmememizle ilgilidir.

Açıkça ifade edilmemiş bilgi olarak, budunmerkezliliği tanımlamak güçtür. Bu durum, genel 'siyah', 'beyaz' ve 'Asyalı' gibi şemsiye etiketlerin, sosyal bilimlerin pek çok alanında olgusal bir durum kazanmasına yol açmıştır. Ne yazık ki, bu tarz etiketleri, isim yerine sıfat olarak kullanmamız tehlikesi vardır. Bir grup insanı 'siyahlar' ya da 'Asyalılar' olarak tanımlayınca, o insanların kimliklerini nesnel bir kategorinin

dışavurumu olarak sabitler ve kültürel farklılıkları görmezden geliriz. Sosyal kimlikleri tanımlarken, sosyal bilimciler genellikle önyargılarını nesnel sınıflandırmalar haline getirmişlerdir.

Kendinize hep sormanız gereken sorulardan biri, çalışacağınız kavramların ve analiz nesnelere seçiminin hangi değerlere dayandığıdır. Değerler, araştırmacılar saklamaya da çalışsa, sosyal dünyanın araştırılmasının önemli bir parçasıdır. Bir sonraki bölümde izleyeceğimiz yaklaşım, bilginin kültürel konumlandırılmasını kabullenir ve en iyi şekilde değerlendirir. Amacımız, çevremizde olup biten olayların günlük deneyimleri ile uzmanların mesafeli bilimsel bilgisi arasında bir anlam köprüsü kurmaktır. Bu yaklaşım sayesinde, çalışma konumuz olan insanlara ve onların kendi etkinliklerini nasıl anlamlandırdığına yaklaşacağız. Ama aynı zamanda günlük hayatın düşünce ürünü olmayan alışkanlıklarına da eleştirel bir mesafeyi koruyabileceğiz.

### 3.3 Özet

İnsanı içeren her süreçte olduğu gibi, sosyal bilim araştırmaları da, varlığı sorgulanmayan bir dizi varsayım ile işler ve günlük hayatta da kullandığımız yeteneklerden güç alır. Sosyal bilimlerdeki gerçekleri, derinlere inen kültürel değerlerden ayrı tutarak değerlendirmek çok zordur.

Sosyal bilim bilgisi, iki şekilde konumlandırılmıştır: *tarihsel olarak*, yani geçmişte yapılmış sosyal bilim çalışmalarının günümüze aktardığı ortak değerler ve ana esaslar, ve *sosyal olarak*, yani belli bir kültürel ve kurumsal bağlam içerisinde.

## 4 Sosyal bilimleri günlük hayat ile ilişkilendirmek

### 4.1 Durumsallaştırılmış bir uygulama

Önceki bölümlerde, günümüzde sosyal bilimlerin karşılaştığı zorluklardan ve sosyal araştırmaları konumlandırılmış uygulamalar olarak düşünmenin beraberinde getirdiklerinden bahsettik. Şu ana dek, araştırmacıların içinde yaşadıkları sosyal hayatı anlamaya çalışırken deneyimledikleri sorunların çeşitliliğini yansıtmaya çalıştık. Bu noktada, sosyal

araştırmaların yapılışında etkili olan yolların bir listesini yapmak yerinde olur.

- Analiz nesnelere tanımıları, sosyal araştırmacıların sorgulamadan kabullendikleri varsayımlarını yansıtır (sosyal bilimlerde cinsiyet ve etnisite konularında olduğu gibi).
- Sosyal araştırmacılar, belli amaçlar için (örneğin D okuma parçasındaki evsiz kadınlarla yapılan mülakatlar) çeşitli araştırma yöntemleri (anket çalışmalarından ayrıntılı mülakatlara kadar değişen bir yelpazede) seçer.
- Siyasi değerler, sosyal araştırmanın amaç ve niteliğini değiştirebilir (A ve C okuma parçalarındaki politika üreten araştırmalarda olduğu gibi).
- Kişisel deneyimler, çoğu zaman hemen göze çarpmayan şekillerde araştırmaya dahil olur (Bölüm 2.2’de R.D. Laing’in aile ilişkilerini akıl hastalığı sebebi olarak ele almasındaki kişisel deneyiminde olduğu gibi).
- Sosyal araştırmacılar çoğu zaman veri toplama işine girişmeden önce, araştırdıkları durumu normal ya da anormal olarak nitelendirdikleri bir önalgılamaya sahiptirler (‘normal aile’ kavramı gibi).

Bu tam bir liste olmasa da, bir araştırma projesine başlarken ne yaptığımızı iyice düşünmemiz konusunda hassasiyetimizi artırması açasından faydalıdır. Bir araştırmayı neden belli bir şekilde yaptığımızı ve başka yöntemleri neden göz ardı ettiğimizi her zaman için sorgulamalıyız. Analiz nesnelere nasıl tanımladığımızı, belli bir sorunu çalışmaya karar verme sebebimizi ve bir yaklaşımı ihtiyacımız olan fikir ve verileri toplamak için neden diğerlerinden daha faydalı bulunduğumuzu bilinçli bir şekilde değerlendirmek çok önemlidir.

## 4.2 Bir yabancıнын bakış açası

Günlük deneyimler ile sosyal bilimler araştırmaları arasında bağ kurma yollarından birisi, filozof ve sosyolog Alfred Schütz’ün (1899–1959) önerdiği yaklaşımdır. 1930’ların sonlarında Avusturya’dan Amerika’ya göç eden Schütz, kendisini yeni ülkesindeki şartlara ve kültüre uyum sağlamakta zorlanırken buldu. Tanıdık bir ortamdan ayrı olmanın ve

kültürel farklılıklarla baş etme zorunluluğunun getirdiği bu kişisel deneyim, sosyal hayatı nasıl anladığımız ve algıladığımız ve anladıklarımızı başkalarına nasıl ilettiğimiz konusunda Schütz'ü hassaslaştırdı. Schütz'e göre, hem sosyal bilimlerde, hem de günlük hayatta zihinsel kurgular ya da 'örnekler' kullanarak etrafımızdaki insanların nasıl davranacağına dair tahminler yürütürüz. Başkalarının davranış ve güdülerini, kafamızda kalıplara sokarak bir durum ya da hareket üzerine düşünürken öngörülebilir şablonlar yaratırız.

Sosyal bilimlerde, aynı zamanda, deneysel verileri anlamlandırabilmek için örnekler (modeller) de kullanırız ancak bu örneklerin önceden sağduyumuzla biriktirdiğimiz bilgi birikiminin bir parçası olduğunu reddeder ve bunlara nesnel bilgilermiş gibi davranırız (sanki bunlar bizim hayal ettiğimiz şekilde olmuşlar gibi). Schütz, 'yeterlilik önermesi'ni takip etmemizi tavsiye etmiştir, yani fikirler yaşanan tecrübeyi bilimsel bilgi ile bağlantılamalıdır. 'İnsan eyleminin bilimsel modeli' içindeki her kavram ya da fikrin yeterli sayılabilmesi için günlük hayatın içinde hiç sorgulanmadan kabul edilen varsayımlar açısından anlaşılır olması gerekir. Klişeler, verilerin düzenlenmesinde faydalıdır ancak gerçek şeylermiş gibi görülürlerse bu tehlikelidir. Bilimsel bir önerme, günlük deneyimleri açıklayabildiğinde ve ilişkileri çalışılan kişiler tarafından da anlaşılabilir olduğunda yeterli sayılır (Schütz, 1953, s. 34). Örnek olarak, Schütz bu tarz bir sosyal analizin çevremizdeki olay ve ilişkilere nasıl ışık tutabileceğini gösterir. Bize bir şehrin çevresini analiz nesnemiz olarak hayal etmemizi söyler ve bu şehir hayatı ile ilgili üç görüş noktası belirlememizi ister. Modeller, tek taraflı abartılar ya da basit kavramsal araçlardır (klişeler gibi) ve deneyimlerimizi birbirleriyle karşılaştırmamıza yararlar.

- *Sokaktaki insan*, belirli bir yerde yaşayan kişi, sözsüz bilgi ile yaşar ve fazla derinlere inip sorgulama yapmadan yaşar gider.
- *Haritacı*, şehir ortamlarını haritalayabilecek uzmanlığa sahip kişidir, ama nesneye mesafeli durur ve o şehirde yaşamının nasıl bir şey olduğuna dair bir fikri yoktur. Sosyal bilimlerin uygulamalarının çoğunda rastlanan bir sorun olarak bunu bir mecaz gibi düşünebiliriz.

- *Yabancı*, geçip giden kişidir ama o arada hayatını sürdürebilmek için ortamda varolan sosyal ilişkileri yeterince anlaması gerekir. Yabancı, sokaktaki insan gibi keyfe keder yaşamaz ya da akademik uzmanlıkta olduğu gibi dar bir görüş açısında sıkışıp kalmaz (Schütz, 1943).

Bu üç 'tipleme' (model), günlük dil ile bilimsel çalışmaların terminolojisi arasındaki bağlantıyı anlamamızda bize yardımcı olur. 'Yabancılar' özel bir bakış açısına sahiptir ve günlük hayatta yer alırlar ancak mesafelerini de belli ölçüde koruyabilirler. Nitekim, Schütz, New York'ta yaşayan bir Avusturyalı göçmen (yani yabancı) olarak, kendi sağduyusundan kaynaklanan deneyimlerinden yola çıkmaktaydı. Öyle ki, şehir hakkında hayatta kalabilecek kadar bilgi sahibi olabilmiş ama şehrin yerlisi haline gelememişti (Schütz, 1944). Sokaktaki insan, durum hakkında 'iyi kötü bir bilgi sahibi'dir ve önceden işine yaramış olan belirsiz kuralları takip eder. Sosyal bilimci ise, şehir yaşamının konut dağılımı, trafik akışı, nüfus hareketleri ya da kanalizasyon sistemleri gibi belli bir kısmı hakkında uzman bilgi sahibidir. Sosyal araştırma yaparken karşılaşacağınız sorunlardan biri, sosyal bilimcilerin ilgilendiği süreçlere, ilişkilere ve kurumlara dahil mi olacaksınız yoksa araya mesafe mi koyacaksınız karar vermektir.

Örneğin, bilgisayarda benzeşim (simülasyon) programları kullanarak geliştirilen iktisadi modellerle çalışan ekonomistler (yani aslında ekonometristler) gerçekte çıkıp da toplumun her bir ferdinin satın alma kararlarını bulmaya çalışmazlar. Bunun yerine, bir noktada tüketiciler, üreticiler ve hükümet yetkilileri ile görüşerek toplanmış hazır istatistikî bilgileri kullanırlar. Ekonometrinin amacı, ekonomiyi geniş bir bakış açısı ile algılamak ve süregelen durum devam ederse ya da bazı ilişkiler değişirse neler olacağını tahmin etmektir. Başka sosyal bilimler uygulamalarında olduğu gibi, bu tarz modellerin de hem faydaları hem de sınırları bulunmaktadır. Ekonometri modelleri, iktisadi hareketlerin genel şablonlarını belirlemek için kullanılır ve günün sonunda, hükümetlerin ekonomi politikası üretirken ihtiyacı olan da budur. Yine de, gerçek piyasalarda insanların karmaşık şekillerde hareket etmesi öngörülebilirliği azaltır.

Çalışma konusu yaptığınız insanlardan ve sosyal ilişkilerden mesafenizi fazlasıyla koruduğunuzda olduğu gibi, analiz

nesnelerinize çok içli dışlı olduğunuzda da araştırmanızın amaç ve hedeflerinden uzaklaşabilirsiniz. Böyle durumlarda, araştırmacı insanların sorgulanmadan kabullenilmiş varsayımlarından kendini ayırtmadığında, araştırma, gerçekte neler olduğuna dair doğru bilgi vermeyebilir. Bu, sadece seçilen araştırma tekniğinin sonucu olmaz. Bir ekonometri tahmini bile bir şekilde tarafsız olup yine de bir takım kültürel değerlerin getirdiği kabullenilmiş varsayımların etkisinde kalmış olabilir. Netice itibariyle, bir sosyal bilimci olarak, insanların hayatlarını araştırma konusundaki tavrınız, araştırma yöntemi seçiminiz kadar önemlidir.

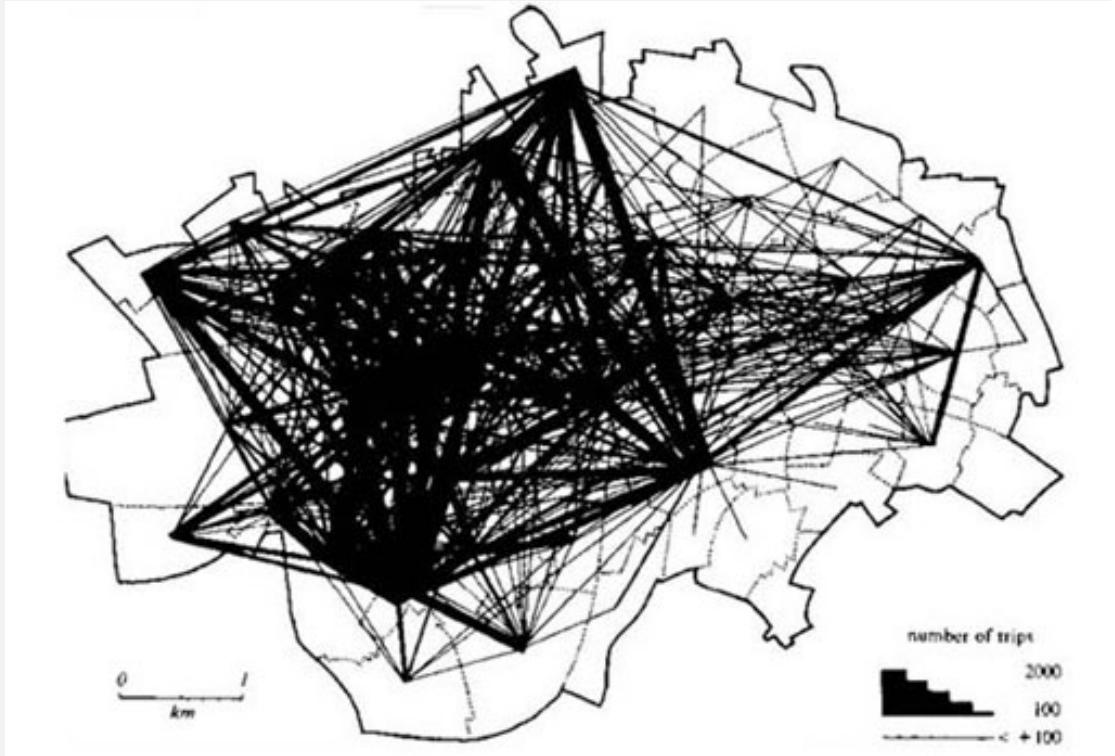
Sosyal bilimler araştırmaları, 'yabancı' bakış açısını kullanarak, tarafsız ve çoğunlukla anlaması güç bilimsel terminoloji ile günlük hayatta kullanılan pratik bilgilerin arasına köprü kurabilir. Böylece çalışılan günlük deneyimler ile bunların sosyal bilimler tarafından yorumlanması arasında bir köprü kurulmuş olur. 'Yabancı', günlük hayatın deneyimlerinin ötesine geçer ancak çalışılan insanlarla iletişimi kaybedecek kadar da mesafeli değildir. Bu sayede, Schütz'e göre, daha geniş bir kitle, sosyal bilimler araştırmalarını kullanabilir ve hep aynı topluluğa derdini anlatmak zorunda kalmaz. Bilimsel uygulamayı günlük hayata bağlamak, özellikle de bu sebeple önemli bir kaygıdır. Yukarıda anlattığımız üç tipllemeyi kullanarak (sokaktaki insan, haritacı ve yabancı) ve bizden yabancı olmamızı isteyerek, Schütz aslında karmaşık fikirleri daha geniş bir kitleye duyurmak için bir teknik geliştirmeyi önermektedir. Tipllemeler, günlük dilde hemen göze çarpar ve Schütz'ün yaklaşımı bundan faydalanarak sosyal bilimler bilgisini anlamlandırma yolunda bir köprü kurmaktadır (Schütz, 1943, 1946, 1953).

## **Etkinlik 2**

Aşağıdaki resimleri karşılaştırarak size anlattıkları durumlar üzerine notlar alın.



Şekil 3 Kalabalıkta bir yabancı.



Şekil 4 Karmaşıklık ve ayrışma.

Londra metro haritası (işlevi açısından) son derece kapsamlı ve oldukça doğru tasarlanmıştır ve bu hattı kullananlar ile sosyal



bilimciler için de anlamlıdır.

'Metro haritası'nı görmek için aşağıdaki linke tıklayınız.

Metro Haritası

### **Tartışma**

Bu resimlere bakıp bunları birbirleriyle karşılaştırma şansını elde ettiğinize göre, şimdi de bazı noktalar üzerinde düşünmenizde fayda var. Şekil 3'te, resmin ortasındaki 'yabancı', neler olup bittiğini anlayabilmek için yaşadığı deneyimden kendini uzak tutmak ve bu süreçte daha mesafeli bir bakış açısı sergilemek zorundadır. Şekil 4, Schütz'ün kriterlerine göre, fazlasıyla karmaşık ve mesafeli olduğundan gösterilen alanda yolculuk etmenin ne demek olduğunu anlamamız güçtür. Resim, ulaşım akışı üzerine mesafeli bir hikaye anlatarak teknik olarak doğru da olsa, o sürece dahil olan insanların yaşadıkları üzerine bir fikir vermemektedir. Ayrıca, resmi yorumlamak sosyal bilimlerin bir alanında eğitilmiş kişi için zordur. Londra metrosu haritası ise, günlük hayat ile sosyal bilimler arasındaki uçurumu nasıl azaltabileceğimize dair iyi bir örnektir. Bilgiyi anlaşılır şekilde yansıtma gücü sebebiyle metro haritası iyi bir sosyal bilimler uygulaması modeli oluşturmuştur.

Etkinlik 2'deki bu üç örnek ile Schütz'ün tanımladığı üç tiplmeyi karşılaştırın. Şimdi Etkinlik 1'e dönüp konutlandırma ve evsizlik üzerine yapılmış dört araştırmayı yeniden değerlendirin. Etkinlik 1'deki herhangi bir okuma günlük hayat ile sosyal bilimler bilgisi arasında bir bağlantı kurmaya çalışıyor mu?

Bu örnekler, zaten ikna olmuş dar bir sosyal bilimci kitlesinin ötesinde, daha çok insana ulaşabilmenin önemine dikkatimizi çekmektedir. Bir yandan da, etkili bir sosyal bilimler, insanların kafasını karıştırmadan da karmaşık ilişkileri açığa çıkarabilir ve ne yapılması gerektiğine dair anlamlı önerilerde bulunabilir. Londra tüneli haritası çoğu zaman bir tasarım harikası olarak değerlendirilir çünkü kolayca anlaşılabilir şekilde pek çok bilgi verir. Sosyal bilimciler kendi araştırmalarını tasarlarken ve verilerini sunarken aynı amacı gütmelidirler.

'Tarafsızlık' ve 'nesnellik' gibi niteliklerin, sosyal bilimlerin pek çok alanında tercih ediliyor olması, sosyal bilimlerle ilgili bir

başka önemli soruyu beraberinde getirir. Neden sosyal analiz nesnelere çalışırken bilim etiketini kullanmak bu kadar arzu edilir? Bu sorunun cevabı kısmen sosyal araştırmacıların bilimsel olarak algılandıklarında kazandıkları meşruluktur. Aydınlanma devrinin bir mirası olarak, 18. yüzyıldan bu yana, insan aklının gücüne inanılmış ve bilim, genellikle, gerçeklik ve ilerleme ile ilişkilendirilmiştir. Kendilerini inandırıcı bir biçimde bilimsel olarak gösterebilen araştırma kurumları, devletten araştırmaları için ödenek alabilmektelerdir. Sosyal Bilimler Araştırma Kurulu'nun adı Keith Joseph (birinci Thatcher hükümetinin eski Eğitim bakanı) tarafından Ekonomik ve Sosyal Araştırma Kurulu olarak değiştirilmiş ve bu, kuruma verilen ödeneğin azalmasını da beraberinde getirmiştir. Bilim bir isimden fazlasıdır çünkü kesin bir bilgi çağırır. Bir önermeyi bilimsel olarak nitelemek 'gerçek' olduğuna ya da en azından 'gerçekliğe' olabildiğince yakın olduğu anlamına gelir. Bu algının nasıl yerleştiğini anlamak için, tarihte bilimsel fikirlerin nasıl geliştiğini, bu fikirlerin sosyal hayatın ve insanlar arasındaki ilişkilerin çalışılmasına nasıl uygulandığını ve bilimsel bilginin niteliklerini incelemek gerekir.

### 4.3 Özet

Eğer sosyal araştırmacılar insanları en etkili şekilde anlamak istiyorlarsa, sağduyudan (yani sokaktaki insanın bakış açısından) kendilerini ayırtmalarını gerekir. Ancak çalıştıkları nesneye onun deneyimlerini gözardı ederek kendi sınıflandırmalarını dayatacak kadar da mesafeli olmamaları (yani uzmanın bakış açısına kendilerini kaptırmamaları) önemlidir.

'Yabancı' bakış açısı, bilim insanının mesafeli konumu ile günlük hayatın kişisel deneyimlerinin ortasını bulmayı sağlar. Bu sayede sosyal bilimler, insan ilişkileri ve süreçleriyle ilişkilendirilir. Böylece bizler de bilimsel bilginin öznel deneyimlerle hiç alakası yokmuş gibi davranmaktan vazgeçebiliriz.

### Referanslar

Lemert, C. (1993) 'Social Theory: Its Uses and Pleasures' in Lemert, C. (ed.) *Social Theory: The Multicultural and Classic Readings*, Oxford, Westview Press.

Millet, K. (1970) *Sexual Politics*, New York, Doubleday.

Schütz, A. (1943) 'The Problem of Rationality in the Social World', *Economica*, Vol. X, May, pp. 130–49.

Schütz, A. (1944) 'The Stranger: An Essay in Social Psychology', *American Journal of Sociology*, 49, 6, May, pp. 499–507.

Schütz, A. (1946) 'The Well-informed Citizen: an Essay on the Social Distribution of Knowledge', *Social Research*, Vol. 13, No. 4, pp. 463–78.

Schütz, A. (1953) 'Common-Sense and Scientific Interpretation of Human Action', *Philosophy and Phenomenological Research*, Vol. XIV, No. 1, pp. 1–38, and in

Schütz, A. (1962) *Collected Papers I: Studies in Phenomenological Philosophy* (edited by Natanson, M.), The Hague, Martinus Nijhoff, pp. 3–47.

Smith, Mark J. (1998) *Social Science in Question: Towards a Postdisciplinary Framework*, London, Sage Publications / The Open University.

Tomas, A. and Dittmar, H. (1995) 'The Experience of Homeless Women: An Exploration of Housing Histories and the Meaning of Home', *Housing Studies*, vol. 10, no. 4, pp. 439–515.